

הערכה אסטרטגית ימית לישראל 2017/18

עורך ראשי: פרופ' שאול חורב
ערך והפיק: אהוד גונן

חיל הים במלחמת ששת הימים

אריה רונה וכוכבי אורן

בניית הכוח הימי ותפיסת הפעלתו עד המלחמה

בשנת 1955 מונה האלוף שמואל טנקוס למפקד חיל-הים, באותו זמן מנה החיל כלי שיט ישנים שכללו סירות משמר, טרפדות, פריגטות וקורבטות מימי מלחמת העולם השנייה. מייד עם כניסתו לתפקיד אופיין כלי שיט חדש לצורכי חיל הים שנקרא בשם הזמני "אב טיפוס" שהיה מסווג כמשחתת קלה המצוידת במיטב הטכנולוגיה של אותם הימים.¹

כשהציעה בריטניה לחיל הים הישראלי שתי משחתות מדגם "Z" (משחתות שנבנו בשנת 1944), קיבל החיל את ההצעה, והמגעים לבניית כלי השיט החדש הופסקו. עם קבלת המשחתות הן נהפכו לעמוד השדרה של חיל-הים ונקראו אח"י² 'יפו' ו'אילת'.

שונה היה המצב בשייטת 13.³ על התפתחותה של שייטת 13 באותם הימים מעיד מפקדה איזי רהב: "בדרך כלל סבלו יחידות חיל הים ממגבלות תקציביות, כמפקדה של שייטת 13 לא הרגשתי בתקופתו של טנקוס מגבלה תקציבית לרכישת ציוד ולהגדלת השייטת".⁴ בזמן כהונתו של שמואל טנקוס נהייתה השייטת ליחידה לוחמת. בתקופה זו הוחלפו טרפדות ישנות בחדשות. עם זאת, הרמטכ"ל דאז, משה דיין, היה ביקורתי כלפי חיל הים, הוא החשיב את החיל פחות מחילות אחרים. גם הרמטכ"ל שבא אחריו, חיים לסקוב (אשר שימש בעבר כמפקד חיל האוויר), סבר שלחיל הים תפקידים מוגבלים, וזאת בניגוד לדעתם של המפקדים טנקוס ויוחאי בן-נון שבא אחריו.

מפקדים אלה ושלמה אראל אחריהם דגלו בתפיסה שלפיה החיל צריך לבנות עצמו גם להתמודדות בים הפתוח. להגן על נתיבי שיט בים התיכון, (לפחות מטווחים של כ-1,000 מייל ימי), בעוד שראשי צה"ל חשבו כי לחיל נועדו תפקידים מוגבלים המתמצים בהגנה על מימי החופים. בהיותו מפקד חיל הים אמר יוחאי בן-נון: "הזרוע הימית של ישראל צריכה להיות ארוכה, מגוונת ויעילה, כשהיא נשענת בעיקר על סטי"לים,⁵ צוללות, ועל שייטת 13 בעלת אמל"ח חכם ומגוון, אני מאמין בגמישות ההפעלה ובעליונות האדם הלוחם".⁶

1 אשל צדוק, שמואל טנקוס. מהירקון עד חיל הים, תל-אביב 2003, עמ' 78-79.

2 אח"י: אוניית חיל הים.

3 שייטת 13: יחידת הקומנדו הימי של חיל הים.

4 שם, שם.

5 סטי"ל: ספינת טילים.

6 בן-נון יוחאי, התקופה לקחה אותנו, תל-אביב 2003, עמ' 116.

החיל זכה לעדיפות תקציבית נמוכה במסגרת התוכניות הרב-שנתיות של צה"ל. במסגרת תוכנית "בני-יעקב" לשנים 1959–1961 ניתנה עדיפות לכוחות השריון והצנחנים, מצב זה נשמר גם בתוכנית "חשמונאים" בשנים 1962–1964.⁷

בקרב המדינאים נמצאה לעיתים אוזן קשבת לתפיסת מפקדי חיל הים. בוויכוח על הצוללות, הדרושות לחיל במסגרת התוכנית הרב-שנתית של צה"ל דרש הרמטכ"ל רבין שתי צוללות, בעוד ראש הממשלה אשכול דגל בארבע, לבסוף נרכשו שלוש.

למרות גישה זו נוסחו משימות חיל הים באופן מורחב:

- השמדת כוחות ימיים של האויב.
- מניעת תקיפה ימית על חופי המדינה.
- סיוע לכוחות היבשה בפעילות משולבת ובתובלה.
- ניתוק דרכי התחבורה של האויב.
- אבטחת השיט והמים הריבוניים בזמן שלום.

סדר הכוחות שתוכנן לחיל הים בתוכנית "בני יעקב" 1962 היה:

- 3 משחתות
- 5 צוללות
- 12 ספינות טורפדו (סט"רים).
- 2 נושאות טנקים (נט"קים).

תוכנית זו נבחנה מספר פעמים אך לא יצאה לפועל, ולבסוף הועמד מספר הצוללות על שתיים, ובחיל היו במלחמת ששת הימים שש ספינות טורפדו בים התיכון ושלוש במפרץ אילת.

במהלך יישום התוכנית הרב-שנתית השנייה של צה"ל, בשנים 1963/64, גיבש החיל את התפיסה לפיה הכוח הימי יתבסס על ספינות טילים, צוללות ונחתות.⁸ עיכובים במימוש התוכנית, ביטול פרויקט בניית הסטי"לים בגרמניה והעברתו לצרפת, וכן העיכוב בשיפוץ צוללת ה-T-Class, כל אלה גרמו לדחייה של שנה בהצטיידות החיל.⁹

7 אורן אלי, חיל הים במלחמת "ששת הימים" בתוך נחשונים – 40 שנה למלחמת ששת הימים, עורכים: חגי גולן ושאל שי, תל-אביב 2007, עמ' 181–204.

8 ראה אדל אורן, "מלחמת ששת הימים" בהתאם ל: מפקדת חיל הים עיקרי תוכנית העבודה לשנים 63–64, מרץ 63. ארכיון צה"ל.

9 אראל שלמה, "הקונספציה הימית", בתוך מלחמת ששת הימים קתדרת מפקדים וחוקרים, מיכלסון ומלצר אפי עורכים, רעות 1996, עמ' 293.

באותה העת במהלך תוכנית זו ("חשמונאים") התעצם הצי המצרי לאחר עסקת נשק עם ברית המועצות, והצטייד גם בספינות טילים מדגם "אוסא" הנושאות ארבעה טילי ים-ים מדגם 'סטיקס', וספינות מסדרת "קומאר" הנושאות שני טילים. חיל הים התכונן לחדש את סדר כוחותיו, היה בתהליך של השבחה הדרגתית של כוחו, ועמד בפני הפניית כוח האדם והמשאבים לתהליך ההתחדשות בספינות טילים וצללות מחודשות, זאת כאשר ההערכה בצה"ל הייתה כי מלחמה לא תתרחש לפני שנת 1970.

ההכנות למלחמה ומצב הכוחות

עם הכרזת הכוננות למלחמה החזיר החיל את הסד"כ¹⁰ הישן לכשירות. מבין שלוש המשחתות רק אח"י "יפו" הייתה כשירה. ה"אילת" הייתה בשיפוץ, ואח"י "חיפה" בשלבי פירוק. הצוללת "תנין" הייתה כשירה, אחותה "רהב" לא יכלה לצלול. המערכים של שייטת 13 ופלוגות הטרפדות בים התיכון ובים סוף היו בכשירות טובה ומאומנים היטב.

איור 1. מימין אח"י אילת, משמאל אח"י יפו

חיל הים ניצל את תקופת הכוננות להכשרת כלי השיט והכנת המערך החופי. בתקופה זו הוחזרו לכוננות אח"י "אילת" ו"נגה", כמו כן תוגבר החיל בספינות דיג חמושות. הוקם בסיס קדמי בנמל אשדוד, נפרשו מכ"מים לתגבור מערך הגילוי החופי, והורדו נמ"כים¹¹ לבסיס אילת.¹²

מפקד חיל הים, שלמה אראל, תיאר את מצב החיל באומרו: "החיל היה משול למי שרגלו האחת בחוץ-לארץ: בסטי"לים ובצללות החדשות, ורגלו השנייה נאחזת בקרקע, ההולכת

10 סד"כ: סדר כוחות.

11 נחתות קטנות לנשיאת רכב.

12 ליפשיץ איתן וכהנא רבקה. מלחמת ששת הימים – חיל הים, מה"ד היסטוריה, 1970 עמ' 19.

ונשמטת מתחתיה: סדר הכוחות שעמד לפקודתי עם תחילת הכוננות היה אבסורדי עד כדי גיחוך".¹³

עד ל-5 ביוני, ערב המלחמה הצליח החיל לשפץ ולהעמיד בכוננות את מרב כלי השיט, שלוש המשחתות היו פעילות, כוח הנחתות היה פעיל, ספינות הטורפדו היו מוכנות וכוח שייטת 13 עמד על כ-70 לוחמים.

איור 2. ספינת טורפדו

הפעלת חיל הים התאפשרה בשני אופנים:

1. תקיפת נמלי האויב באמצעות שייטת 13.
2. ביצוע מארבים במבואות בסיסי האויב באמצעות כוחות שטח של חיל הים והצוללת "תנין" שהייתה מבצעית.

איור 3. הצוללת אח"י תנין – פעילה וכשירה

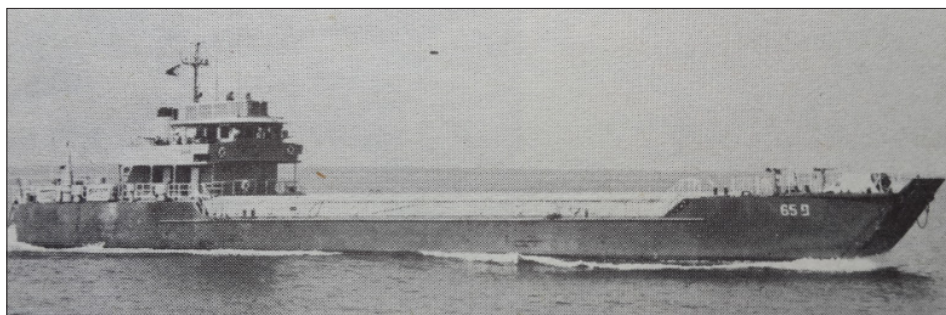
מטבע הדברים, בשל מצבו הגרוע של סדר הכוחות של חיל הים ומיעוט כוחו, בחר מפקדו של החיל לשים דגש על הלוחמה הזעירה, הדורשת בדרך כלל הפתעה ויוזמה. למרות שלא

13 אראל שלמה. לפניך הים – סיפורו של ימאי מפקד ולוחם, תל-אביב 1998, עמ' 258.

היה שותף לתפיסה שרווחה בחיל לפיה יש להפעיל את שיטת 13 בתחילת המלחמה, וזו הדרך הטובה ביותר להנחית מכה ראשונה על האויב. מהלומה ימית פותחת לא התאפשרה כי כידוע מהלך הפתיחה היה אווירי.¹⁴

תוכניות אלה נשענו על תכנון שלדי שהיה קיים במפקדת חיל הים, תוכנית מגננה "סדן" המטכ"לית ותוכנית "קמרון" שעסקה בתקיפת נמלי אויב באמצעות שיטת 13. כמו כן, נערך חיל הים להנחית כוח צה"לי בצפון סיני.

לחיל הים היה כוח נחתות גדול למדי שכלל שש נחתות טנקים שיכלו בסבב אחד להנחית צוות קרב גדודי משוריין. כל זה "לא עמד בפרופורציה לסד"כ הלחימה של החיל".¹⁵

איור 4. נושאת טנקים (נט"ק) 60 מטר

המטה הכללי לא ייחס חשיבות לנושא הנחיתה מהים, אך בתחילת המלחמה 'קפץ' על ההזדמנות להפעיל את כושר ההנחתה של החיל. לתוכנית זו הוספה תוכנית "ברעם" שהיא תקיפת הנמלים הסוריים. המבצעים שתוכננו בשלב זה היו:

1. תקיפת נמלי סוריה: מינת אל-בידה, טרטוס, לטקיה.
2. תקיפת נמלי מצריים: פורט-סעיד, נמל אלכסנדריה וע'רדקה בים סוף באמצעות צוללת ולוחמי שיטת 13.

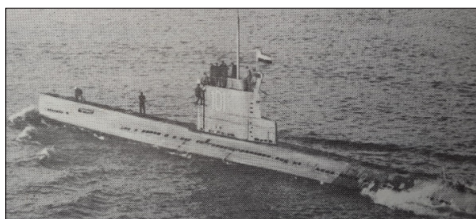
החל מ-21 במאי עסק המטכ"ל בניסיון לפתור את בעיית המצרים (מצרי טיראן), כי אלה נסגרו ב-23 למאי, וחיל הים נערך לתוכנית הונאה לריתוק כוחות לאזור שארם א-שייח'. נערכו סיורי טרפדות במפרץ אילת, הוכנה האונייה "דולפין" לעבור במצרים. נעשו הכנות להעביר מקלית לאילת, ונחיתה באזור המצרים ביום.

14 מלחמת ששת הימים, מה"ד עמ' 19-20.

15 אראל, לפניך הים, ע' 259.

האויב וסדר כוחותיו

החל מאמצע חודש מאי היה הצי של מצריים בכוננות בבסיסיו בים התיכון ובים האדום. כלי השיט מנו: שש משחתות ופריגטות, שבע צוללות מדגמי "Romeo" ו-"Whisky", 18 ספינות טילים מדגמי "אוסא" ו"קומאר" ועוד מספר רב של כלי שיט קטנים. מצבם התחזקתי היה מניח את הדעת, וכך גם הוערכה יכולתם המבצעית.

איור 5. מימין משחתת מצרית מדגם סקורי, משמאל צוללת מצרית מדגם "W"

איור 6. מימין ספינת טילים מדגם "אוסא" ומשמאל ספינת טילים מדגם "קומאר"

חיל הים הישראלי לא העריך באופן מדויק את יכולתו המבצעית של טיל "הסטיקס" (Styx), כלי הנשק החדש בזירה הימית. רוב הצי של מצריים רוכז בנמל אלכסנדריה בים התיכון, בנוסף לכך היו גם נמל פורט-סעיד ומרסה-מטרוח במערב מצריים. בים האדום היה הנמל העיקרי סואץ בדרום התעלה, וכן נמל ע'רדקה בקרבת שארם א-שייח'. שתי משחתות הועברו לדרום הים האדום כדי להטיל סגר על שיט לישראל, ותוגברו הסיורים באזור האי טיראן, ולקראת ה-14 במאי השלים הצי את הכנותיו.

הצי הסורי, שהיה בעל מאפיינים הגנתיים, מנה שישה סטי"לים מסדרת "קומאר", שתי מקשות, ספינות טורפדו מדגם כ-123. הוא היה ממוקם בארבעה מעגנים: מינת אל-בידה בצפון, נמל לטקיה, מעגן הבניאס ונמל טרטוס שהיה בתהליכי בנייה. כמו כן היו מספר תחנות מכ"מ חופיות וסוללות תותחי חוף 152 מ"מ לא מבוקרות מכ"מ.

איור 7. מימין ספינת טילים מדגם קומאר בעת ירי טיל, משמאל ספינת טורפדו מדגם K-123

מבצעים בחוף הסורי במהלך המלחמה

תכנוני המבצעים של החיל התאפיינו בשינויים תכופים שנמשכו עד לסיום המלחמה, זאת עקב מיעוט הכוחות (בעיקר המחסור בכלי שיט) וכן אי-נכונותו של המטה הכללי לאשר מבצעים בעלי פוטנציאל סיכון גבוה.

מבצע הנחיתה הצה"לי באזור אל עריש, שתוכנן ולא יצא לפועל, ריתק כוחות רבים, ולכן גויסו ספינות הדיג "גלים" ו"שקמונה" בפיקוד יוחאי בן-נון ויוס'לה דרור לשמש כלי שיט מובילים לשייטת 13.

ב-24 במאי מונה אל"מ אברהם בוצר למפקד אזור ים-סוף. לאחר קשיים בקבלת האישורים למבצעים נפגש מפקד חיל הים עם ראש הממשלה והציג את תוכניותיו בזירה הימית.¹⁶

1. יחסי הכוחות הם כאלה שיש לבצע פעולות בעזרת שייטת 13.
2. יש הכרח להטביע במהירות את מרב כוחות האויב.
3. אין לאפשר לאויב לתקוף את החוף הישראלי.

לאחר הפגישה עם ראש הממשלה נפגש עם הרמטכ"ל, סגנו ור' אג"ם. מאחר שמבצע הנחיתה בוטל הוקצה הכוח הימי לפעול נגד מעגן הבניאס, ואילו אח"י "יפו" וטרפדות הופנו לפעול בפורט-סעיד עם צוות צוללים משייטת 13.

ב-5 ביוני ניתן האישור הרמטכ"לי לפעול נגד נמלי מצריים וסוריה.¹⁷ חיל הים תכנן בלילה הראשון לפעול בחמישה יעדים בעזרת שייטת 13, ממינת אל-ביידה בצפון סוריה ועד לנמל אלכסנדרייה שבמצריים. מבצעים אלה בוצעו 24 שעות לאחר פרוץ הלחימה, כך שיתרון ההפתעה לא היה קיים. החדירה ליעדים התבצעה כאשר כוחות האויב מוכנים ועומדים על

16 אורן, ששת הימים, עמ' 189, אראל, לפניך הים, עמ' 264.

17 הנחיית הרמטכ"ל באשרו המבצעים הייתה: "רק לא ללכת על לא בטוח", מה"ד, ששת הימים עמ' 79.

המשמר עם אמצעי הגנה וסיורים. השינויים חייבו תכנון הפוז, ובשום מבצע מהמבצעים לא היה מודיעין עדכני לגבי פיזור כלי השיט בנמלים.¹⁸

ספינת הדיג "גלים" בפיקוד סא"ל יוס'לה דרור ששהתה בים חזרה לנמל ב-26 במאי, והפליגה שנית ב-4 ביוני. ב-5 ביוני התקבל אישור לבצע פעולה של שייטת 13 בנמל מינת אל-ביידה שבחוף הסורי. המבצע נתקל בתקלות רבות בסירות הגומי ומיעוט מוקשי עלוקה. הכוח צומצם לשלושה זוגות צוללים ובשל איטיות התקדמות סירות הגומי לא התאפשר ביצוע. בשל כך החליט מפקד הפעולה לדחות את החדירה לנמל. בשעות הבוקר הודיע מפקד הפעולה למפקדת חל הים על אי-ביצוע. הספינה נשארה באזור הפעולה. הכוח הוחזר לבסיסו בחיפה ב-7 ביוני. בסיכום המבצע ציין דרור את הגורמים שהביאו לפיגור בלוח הזמנים: איטיות ההתקדמות, טעות בניווט, תקלה בסירות, היעדר קשר בין הכוח לספינה המובילה.

ספינת הדיג – מחקר "שקמונה" הותאמה ערב המלחמה לשאת כוח משייטת 13. הספינה בפיקודו של יוחאי בן-נון והלוחמים בפיקוד סרן פז (פאולין) נשאה סירות גומי "וחזירים" (כלי שיט תת-מימי הנושא שני לוחמים). הספינה שקמונה שיועדה לפעול בנמל טרטוס הגיעה לנקודת ההורדה מול הנמל בטווח של כ-10 מייל במהלך הלילה, בזמן שלא איפשר את ביצוע הפעולה. מפקד המבצע החליט לדחות את הביצוע ובכך בוטלה הפעולה.

אח"י "נגה" בפיקודו של רס"ן זאב אריאל יועדה לתקוף את נמל לטקיה בסוריה באמצעות שייטת 13. יעד זה שונה כי "נגה" לא יכלה להגיע בזמן לאזור ממבצע הנחיתה שבוטל, והיעד החדש נקבע כמעגן הבניאס. כוח השייטת בפיקוד רס"ן אמנון בן-ציון לא הכיר את היעד, וגם לא היה מצויד באמצעי מודיעין עדכניים. לאחר שהכוח הורד לסירות הגומי בשעה 22:00 התעוררו קשיים באיתור המעגן, ומאחר שלא עלה בידם לזהות את מיקומם בוטלה הפעולה. בדרכה לנקודת האיסוף נתקלה האונייה בשלושה כלי שיט סוריים, ונמנעה מלתקוף אותם מתוך החשש של שיבוש פעולת האיסוף של כוח השייטת.

סיכום המבצעים בחוף הסורי

בחלק מהמבצעים הגיעו הכוחות "לזמנים אחרונים" כלומר הורדת הכוחות לא הייתה בזמן, כי לא הוערכה נכון מהירות ההפלגה של כוח שייטת 13. מתוך ריבוי השינויים והתוכניות השונות נוצר מחסור בציוד, כמו כן נוצר מחסור חמור במודיעין עדכני. ראש מחלקת ים אל"מ איזי רהב גרס כי בחלק מהמבצעים נעשו שגיאות בהערכת הזמן, וכי בהיערכות נכונה ניתן היה לבצעם.

18 אראל, לפניך הים, עמ' 262. מפקד חיל הים טען כי חרף אובדן גורם ההפתעה לא היה מנוס מלפעול כפי שפעלו הכוחות.

בסיכומו כתב יוס'לה דרוך: "את לבטיי וספקותיי שמרתי לעצמי כדי שלא תיפגע אמונת האנשים, ואכן סבורני שעשינו כל אשר לאל ידנו לבצע הפעולה. מסופקני אם היו עוד יחידות רבות בצה"ל שנכנסו כך לפעולה, מתוך ידיעה מראש, שהסיכויים לצאת בשלום כה קלושים.¹⁹

המבצעים בחזית המצרית

ב-5 ביוני הצטרף לאח"י "יפו" כוח של שייטת 13 בפיקוד רס"ן זאב אלמוג שכלל שני "חזירים" (כלי שיט תת-מימי) ו"הציפור" (סירה מהירה, סירת פיקוד) במטרה לתקוף כלי שיט הנמצאים בנמל פורט-סעיד. ברקע התוכנית היו ידיעות מודיעין על הימצאות סטי"לים בנמל, וייתכן שצוללת עשויה להצטרף אליהם. כוח זה היה בפיקוד אל"מ בנימין תלם, והאונייה הייתה בפיקוד סא"ל יצחק קט.²⁰ לאח"י יפו התלוו שלוש טרפדות (סט"רים) מפלגה 914 בפיקוד סא"ל אורן.²¹ נקבע כי הפעולה ביעד תסתיים עד השעה 23:30.

באותו הבוקר של 5 ביוני התקבל מברק ממפקד חיל הים אל אל"מ תלם, שבין השאר נאמר בו: "אסור לנו לסבול אבידות שינוצלו על ידי האויב לצורכי יוקרה, אל תסכן את "היפו" במפגש עם "האוסות" העדיפות לפעול בנמל".²² מברק זה נשלח בעקבות שיחה בין הרמטכ"ל למפקד חיל הים: "אל תכניס אותם לפני, שלא תטביע לי משחתת שם, על יד פורט-סעיד".²³ בשעה 20:15, כשעה לפני הורדת כוח שייטת 13 התקבל אישור לביצוע הפעולה, וצוין כי אין ודאות להימצאות מטרות בנמל. ההורדה בוצעה בטווח קצר של 8 מי"ל, וכך נוספה שעה יקרה ללוח הזמנים של הלוחמים. אח"י "יפו" והסט"רים התרחקו צפונה. שני "החזירים" ביצעו סריקה מקיפה בנמל תחת מתקפת מטעני עומק, ולא מצאו מטרות (זוג א': שמיר-סורצקי ולוריא, זוג ב': דב בר וישעיהו גורן). פעולת החזירים נמשכה שעתים וארבעים דקות, והמְצָרִים פינו את כלי השיט המלחמתיים מהנמל, לרבות שני סט"לי "אוסא" שסיירו בצפון סיני.

לקראת השעה 05:00 קיצר זאב אלמוג את הטווח של "ציפור" לאיסוף "החזירים", בטווח יחסית קצר נאסף דב בר ובן זוגו, והחזיר הושמד. לאחר מספר דקות נאסף גם שמיר ובן זוגו ואף "חזיר" זה הושמד. "הציפור" נעה לנקודת מפגש עם הטרפדות.

19 אלמוג זאב, *מפקד שייטת – 13*, אור יהודה 2014, עמ' 358, 359–360. וכן ההערות על דברי יוס'לה דרוך, הדנות ומנתחות את הסוגיה של "בכל מחיר", השפעתה על הלוחמים.

20 מה"ד, *ששת הימים*, עמ' 109–111.

21 הטרפדות – 207, 206, 203.

22 מה"ד, *ששת הימים*, עמ' 113.

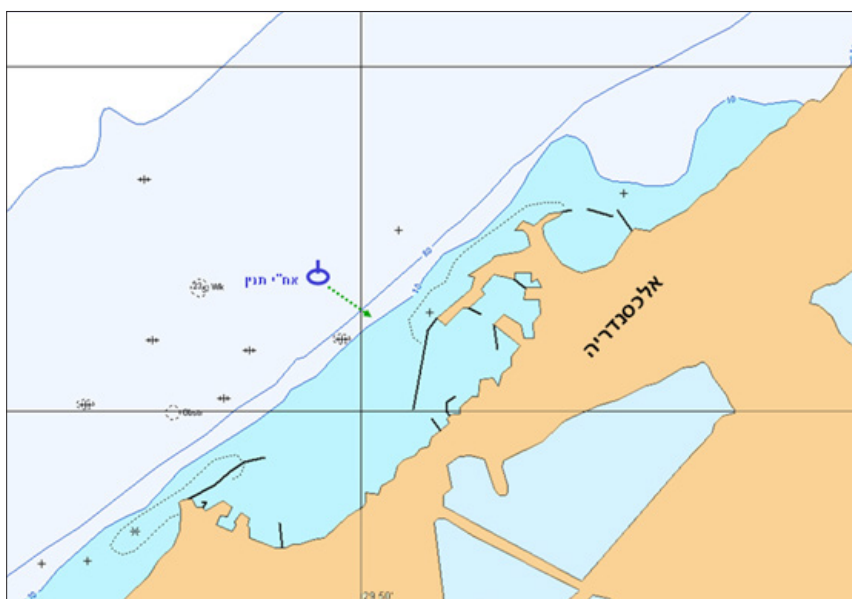
23 שם, שם.

תוך כדי הביצוע התגלו על ידי הטרפדות שני כלי שיט שזוהו בדיעבד כסטי"לים בכניסתם לנמל. הכלים האלה הותקפו, אך המתקפה הופסקה בשעה 02:38 מהחשש שפעולה זו תפריע לאיסוף לוחמי השייטת.

טווח פתיחה באש של הטרפדות על ספינות הטילים היה כ-1,000 יארד, שהוא טווח חסר סיכוי לפגיעה (טווח פתיחה באש יעיל בתותחי 20 מ"מ ו-40 מ"מ בלילה הוא בין 100 ל-150 יארד, זאת על סמך ניסיון קרב הרומני).²⁴ כוח השייטת המובל בציפור נאסף ב-06:00 על ידי "היפו".

פעולת אלכסנדרייה

עיקרי הצי המצרי עגנו בנמל אלכסנדרייה – בסיסו העיקרי. הנמל היה מוגן במערך תותחנות חופית, מכ"ם וסיורים. הצי המצרי ערך סיורים עד לכ-20 מייל מהנמל.

איור 8. הפעולה בנמל אלכסנדרייה – מבצע רוגל 4

הצוללת אח"י "תנין" בפיקוד רס"ן אברהם דרור קיבלה אישור לפעול בשתי שיטות: תקיפת כלי שיט במבואות הנמל והפעלת כוח של שייטת 13 בפיקוד רס"ן איתן ליפשיץ ושלושה זוגות צוללים.

²⁴ על טווחי פתיחה באש בלילה מכלים קטנים ראה: Pope, D, Flag 4 – *The Battle of Coastal forces in the Mediterranean 1939–1945*, Annapolis 1998, p. 190

בצהרי ה-5 ביוני קיבלה הצוללת אישור לתקוף בנמלי מצריים.²⁵ הצוללת הוציאה את הצוללים בשעה 19:00 כאשר האיסוף נקבע לשעה 03:00. שלושת הזוגות פעלו בנמל בנפרד, וכשלא מצאו מטרות צבאיות בנמל הדביקו את המטענים למחפר ומבדוק. שלושת הזוגות לא הצליחו ליצור קשר עם הסמנים שיצאו מהצוללת. שניים מהזוגות חברו יחד וחזרו לשובר הגלים להסתתרות, ושם פגשו בזוג השלישי.

מפקד הצוללת המתין לצוללים ולאחר המתנה יצא בתנועה איטית צפונה. בדרכו איתר מטרה וירה עליה ארבעה טורפדו שלא פגעו. בתגובה הותקפה הצוללת על ידי פצצות עומק שהוציאו מפעולה את הסונאר הפסיבי שלה. היא התרחקה עד 50 מייל מהחוף. בשעות הצהריים של ה-6 ביוני איתרו הכוחות המצריים את הצוללים מסתתרים בשובר הגלים והם נלקחו בשבי.

מפקד הצוללת תכנן להיכנס שנית לאיסוף הלוחמים, תוך כדי כך החל תכנון לאיסוף הלוחמים על פני המים, ולקראת ערב בשעה 19:00 קיבלה הצוללת הודעה על נפילת הלוחמים בשבי. מאותו היום המטכ"ל לא אישר יוזמות נוספות לחיל הים.

בחוף הסורי לא הצליחה שום פעולה. בפורט-סעיד לא מצאה השייטת מטרות והטרפדות לא השמידו את ה"אוסות" הנכנסות לנמל, וכך "האווירה במפקדת חיל הים הייתה קשה".²⁶

פעולות חיל הים באזור ים סוף

מפקדת זיי"ס (זירת ים סוף) נערכה למארב ספינות טורפדו כ-20 מייל דרומית מאילת, לנוכח ידיעות על אפשרות מתקפה של משחתות וטרפדות מצריות. מפקד הכוח אל"מ אברהם בוצר שילב במבצע גם כלי שיט פרטיים מגויסים, סירות נפץ של שייטת 13, ואת הגוררת "צאלה". בהיעדר כוח אויב ולאחר שמטוסי חיל האוויר לא גילו אויב חזר הכוח לאילת.

ב-6 ביוני הוחלט על כיבוש שארם א-שייח', והוטל על חיל הים להנחית ארבעה טנקי אמ-אקס בנמ"כים (נחתת קטנה נושאת רכב) באבטחת הטרפדות של פלגה 912. כוח הטרפדות נכנס לשארם א-שייח' ב-7 ביוני, ומצא כי האויב המצרי נטש את המקום. באזור יורטו שתי ספינות דייג של הקומנדו המצרי ונלקחו בשבי. כוח הנחיתה הנחית את הטנקים באותו היום.

25 כן ראה: אורן, *ששת הימים*, עמ' 191, מעיר על כך אורן: יצוין כי מברק המודיעין עם פירוט המטרות נשלח לאח"י "תנין" (אלכסנדריה), לא נקלט, בקשות חיל הים לביצוע גיחות צילום מעל בסיסי האויב העיקריים לפני שקיעה נדחו, שם עמ' 204.

26 אורן, *ששת הימים*, עמ' 198.

המבצע המשולב לכיבוש שארם-א-שייח'

1967 1997

7ב-שית מפקדים בתנחית אל"מ מיל' ד"ר מאיר פעיל

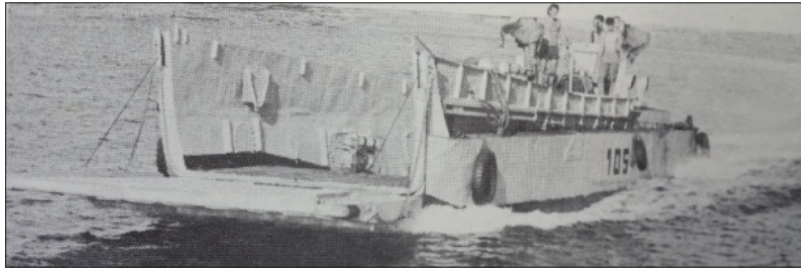

4 נחתות שנשא 4
טנקים מסוג Amx-13
וג'פ, בליווי 3 ספינות
תותחים והגוררת "צאלה"
כספינת הפיקוד ומוננת
לגריה.

הטרפדות הגיעו למפרץ בשעה 11:30 ובשעה 12:12 הונף דגל ישראל על בין בית החולים של כוחות האו"ם בשארם-א-שייח'. בוצר התקשר למפקד כוח הצנחנים והודיע לו על תפיסת המקום. כתוצאה מכך בוטלה הצניחה ובשעה 14:00 נחתו הצנחנים במסוקים.

איור 9. כיבוש שארם-א-שייח' על ידי כוח ספינות טורפדו, נחתות וה"צאלה", 7 ליוני 1967

איור 10. נחתת קטנה נושאת רכב

אירוע הליברטי

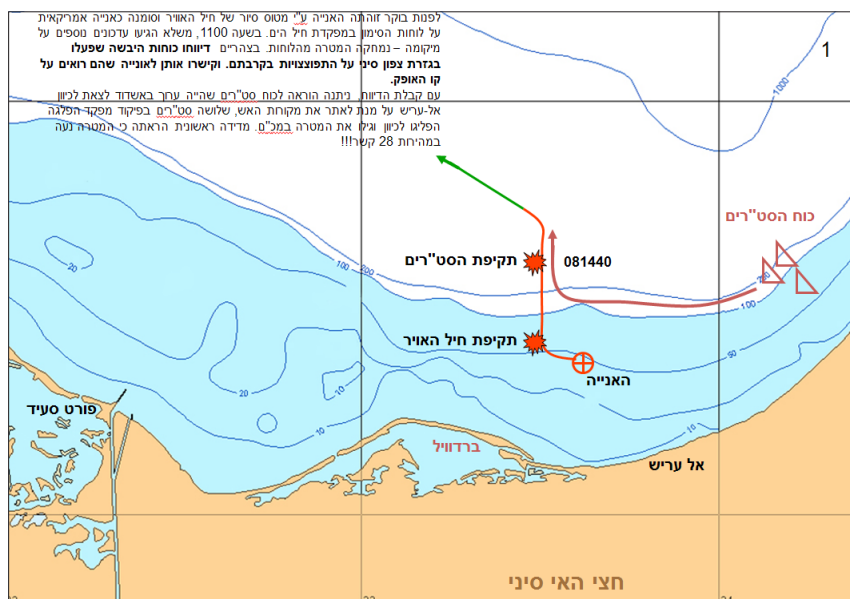
ב-8 ביוני הותקפה בטעות מול חופי צפון סיני אוניית ההאזנה "ליברטי" (USS Liberty)²⁷ של הצי האמריקני. האונייה הופעלה במשימות האזנה ומודיעין. ה"ליברטי" היא באורך כ-150 מטר, בעלת עשרות אנטנות ששימשו להאזנה ואיכון תקשורת, וחימושה כלל ארבעה מקלעי 0.5. האונייה הפליגה מנמל אבידג'ן, נכנסה לים התיכון והועברה לפיקוד הצי השישי. היא פעלה מחוץ למים הריבוניים של מדינות האזור באזור החוף המצרי והישראלי.

USS – United States Ship 27

ב-8 ביוני התגלתה האונייה בסיוור אווירי ישראלי וזוהתה כאוניית עזר אמריקנית, וכך סומנה במרכז השליטה של חיל הים. לאחר זמן מה הוסרה מלוח הסימון.

בצהרי אותו יום הגיעו דיווחים למפקדת חיל הים על הפגזת כוחותינו באזור אל-עריש מכיוון הים, דיווחים שמקורם בטעות. שלוש ספינות טורפדו של פלגה 914 הוזנקו מאשדוד, וכשעתיים לאחר ההזנקה דיווח מפקד הפלגה על מטרה הנעה במהירות 20 קשר באזור אל-עריש. המהירות שחושבה על ידי הטרפדות הייתה כ-30 קשר, מהירות שחושבה בטעות. לכיוון המטרה הוזנקו זוג מטוסי מיראז' שלא זיהו המטרה, והתקבל אישור לתקיפתה על ידם ועל ידי זוג מטוסים נוסף. תוך כדי תקיפה זיהו הטייסים בטעות כיתוב על הדופן: CPR-5, ובינתיים התקרבו הטרפדות לצורך זיהוי וודאי.

מפקד הכוח זיהה בטעות את האונייה כאוניית העזר של הצי המצרי "אל-קוצייר", ובכך ניתנה הפקודה לתקוף אותה בירי טורפדו. אחד מחמשת הטרפדו פגע באונייה וקרע בה בקע גדול בדופן. משהתקרבה פלגת הטרפדות התברר כי כלי השיט הוא אמריקני. בסיוע הצי השישי לוותה האונייה לנמל ולטה שבמלטה. באונייה נהרגו 34 אנשי צוות ו-17 נפצעו. ועדות חקירה משני הצדדים הגיעו למסקנה, כי האונייה הותקפה בטעות. אירוע זה שבו גילה חיל הים נחישות התברר כטעות שהובילה לאסון.²⁸

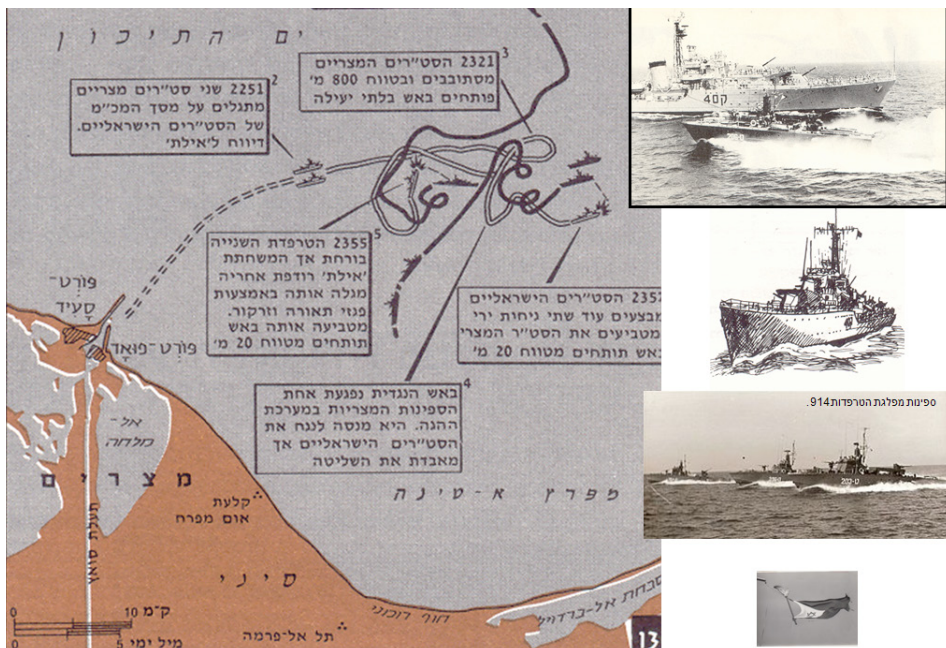
איור 11. הפגיעה באוניית הביון האמריקנית "ליברטי", 8 ליוני 1967

28 תיאור מפורט ראה: Crystal, A.J. *The Liberty Incident*, Washington D.C. 2002, וכן: מה"ד, ששת הימים עמ' 198.

קרב הרומני

קרב הרומני התרחש בליל ה-11-12 ביולי, לאחר סיומה של המלחמה ובתקופת הפסקת האש. מבחינת חיל הים הייתה זו פעולה בהמשך למלחמה.

ב-9 ביולי התקיים תדרוך במפקדת חיל הים למפקדי אח"י "אילת", "יפו" וסמפל"ג 914 אלי רהב. לגבי סיור שמטרתו השמדת כלי שיט מצריים מזרחית לקו האורך העובר 12 מייל מפורט-סעיד.²⁹ הכוונה הייתה לבצע סיורים על ידי משחתת ושתי טרפדות. בליל ה-11-12 ביולי אח"י "אילת" בפיקוד יצחק שושן ושתי טרפדות מפלגה 914 בפיקוד אלי רהב ביצעו את הסיור. סמוך לשעה 21:45 דיווחה "אילת" על שני כלי שיט שיצאו מפורט-סעיד. כעבור כשעה גילו הטרפדות מטרה בטווח של כ-8 מייל, היו אלה שתי מטרות צמודות הנעות מזרחה. שני כלי השיט המצריים, שהתבררו כספינות טורפדו נמצאו בין כוח פלגה 914 ואח"י "אילת". כלי השיט המצריים התפצלו ונוצר מצב שה"אילת" התקרבה לספינה אחת בעוד הכוח בפיקודו של אלי רהב מתקרב לטרפדת המצרית השנייה.

איור 12. קרב הרומני, ליל 11 ליולי 1967

29 שושן יצחק, הקרב האחרון של המשחתת אילת, תל-אביב 1993 עמ' 206-207.

תוך כדי ניסיון לפגוע באש תותחים התקרבו ספינות פלגה 914 לכלי השיט המצרי והצליחו להשיג פגיעות בטווח של כ-150 יארד. גם ה"אילת" פגעה בספינה השנייה בירי מהמערכת הראשית שלה והסוללה הקלה של תותחי 40 מ"מ. לאחר חיפוש ניצולים עזבו כוחותינו את האזור.

קרב הרומני שנמשך כ-25 דקות קבע אמות מידה חדשות בחיל הים. אלה יושמו בהפלגת הדבורים במלחמת יום הכיפורים בזירת ים סוף. כמו כן ניהול הקרב על ידי אלי רהב מתוך מרכז ידיעות הקרב של הטרפדות קבע אף הוא אמת מידה לניהול קרב ודבקות במשימה.

סיכום

חמשת מבצעי שייטת 13 שתוכננו ובוצעו לא השיגו את מטרותם: בחוף הסורי לא התבצעו המבצעים, באלכסנדרייה לא עלה בידי הלוחמים לחבור חזרה לצוללת. בהעריכו את תוצאות פעולות שייטת 13 בזירה הצפונית – סוריה, העריך זאב אלמוג, שקיבל את הפיקוד על השייטת לאחר המלחמה כי המבצעים נוהלו בחוסר הקפדה גם מפקד חיל הים שלמה אראל חשב כי מינוי מפקדים בכירים מדוי ולא אורגניים אינו מוסיף להצלחתן של הפעולות.³⁰

לנוכח הערכה (מוגזמת) של האיום מהצד המצרי והסורי היה ניסיון של מפקדת חיל הים לתקוף את בסיסי הציים האלה באמצעים מאולתרים, בה בשעה שהיה חסר מידע מודיעיני עדכני. לוחמה זעירה גם בתנאים הטובים ביותר היא הליכה "לבלתי נודע" ושימוש באמצעים מאולתרים ומפקדים לא אורגניים מגבירים את אי-הוודאות. נראה כי בתנאים אלו מבצעים בחוף הסורי היו מעבר ליכולתם של הלוחמים.

האונייה האמריקנית "ליברטי" הותקפה בשוגג, הצוללת בנמל אלכסנדרייה פעלה היטב למרות שלא הצליחה להטביע את ה"סלופ" המצרי.

הפעולה של תקיפת הסטי"לים של המצרים במבואות פורט-סעיד הופסקה וכלי השיט של האויב לא נפגעו.

קרב הרומני היה קרב שבו גילו המפקדים דבקות במשימה ויישום לקחים, ולכן התוצאות השיגו את המקווה.

במלחמה זו נעשה שימוש בטורפדו כנשק עיקרי: ארבעה טורפדו של "התנין" באלכסנדרייה לא פגעו עקב כשל טכני שהתגלה לאחר המלחמה; בתקיפת "הליברטי" רק טורפדו אחד

30 אלמוג, הפלגת חיי, ע' 382, אראל, לפניך הים, עמ' 364-365.

פגע מתוך חמישה ששוגרו למרות תנאי ירי טובים, זאת כתוצאה משימוש בכוונת פשוטה, שהסיכוי לפתרון משוואת הירי באמצעותה קטן.³¹

על יעילות הטורפדו כנשק ראה גם דבריו של J. Cristal (ה"ש 28). חיל הים שיגר בשנים שלפני המלחמה כ-50 טורפדו באימונים שונים, ו-48 מתוכם החטיאו. היה מקום שחיל הים ייתן דעתו למציאת טורפדו אחר לכלי השיט שלו. אחוזי הפגיעה של הטורפדו היו אף נמוכים מאלה של מלחמת העולם השנייה.

בשלוש ספינות מתוך שש ספינות פלגה 914 היו מותקנים מנועי "פקרד" שהיו מונעים בבנזין אוקטן גבוה (115 אוקטן). זהו חומר דליק מאוד שאינו מתאים לשימוש בסביבה צבאית. הטורפדות גם הוגבלו בטווח ההפלגה שלהן מאחר שנשאו רק 10,000 ליטר דלק. היה ברור שהטורפדות מהוות כוח חשוב בחיל, וכי החלפת המנועים למנועי "נפייר" המונעים בעזרת דלק מסוג סולר (מנוע דיזל) יכולה לשפר את הפעלתם בימי שלום ומלחמה, ויכולה להגדיל את טווח הפעלתן.³²

תותחנות בטרפדות היא תותחנות אינסטיקטיבית, כלומר הכיוון נעשה בעיין (עם או בלי כוונת "שעון" פשוטה). באור יום ניתן להשיג פגיעות עד 1,000 מטר, ואילו בלילה 150–200 מטר לכל היותר.

מערכות המכ"מ היו ברובן מיושנות (פרט למכ"מ ט-204) במיוחד בספינות הבנזין, גם בספינות פלגה 912 בים סוף היה מכ"מ "Decca", אומנם מדגם אחר. מכ"מים אלה היו בעלי טווח גילוי קטן.

בתום המלחמה התארכו החופים שחיל הים אחראי להם עשרות מונים, נוספו כל חופי סיני מעל 250 מיילים ימיים של חוף,³³ מתוך כך התפתח חיל שצבר ניסיון במלחמת ההתשה, ניסיון קרבי של שייטת 13, יחידות החיל שינו את פניהן, פותחו תורות לחימה והוכנסו אמות מידה חדשות שבאו לידי ביטוי במלחמת יום הכיפורים.

31 בכוונת כזו היו מצוידות ספינות במלחמת העולם השנייה. Cooper, B. *The War of Gonboats*, Barnsley, 2009, pp. 96–97

32 בעניין המנועים ראה: עדן, שמשון. אנשי הברזל על ספינות העץ, רעות 2000 עמ' 206–222.

33 ראה הערכתו של אורן בעניין זה, אורן, ששת הימים, עמ' 203.